

Savaşın sebepleri

Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı sorunların çözülmesi için toplanan 1919 Paris Barış Konferansı, tüm savaşları sona erdirmeye iddiasındaydı. Savaş sonrasında antlaşmalar yapılmış ve sükûnet sağlanmıştı. Almanlarla Versailles, Avusturya ile St. Germain, Bulgarlarla Neuilly, Macarlarla Trianon ve Osmanlılarla Sevr Antlaşmaları yapılmıştı. Fakat üzerinden sadece 20 yıl geçtikten sonra Avrupa'da yeniden savaş ihtimali ortaya çıktı. İkinci Dünya Savaşı Birinci savaşın devamı niteliğindedir. Zira yapılan anlaşmalar kalıcı barışı sağlamaya yetmemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sebeplerinden birisi mağluplarla yapılan antlaşmaların özellikle de Almanlarla yapılan Versailles Antlaşması'nın hükümlerinin ağır şartlar içermesidir. Özellikle mağluplara yüklenen ağır savaş tazminatları sürekli bir tartışma ve kızgınlık yaratmıştır.

Savaşın sebepleri arasında 1929'da dünyanın içine düştüğü ekonomik bunalım önemli bir etken olarak karşımıza çıkar. Birinci Dünya Savaşı'ndan büyük zararlarla çıkan ülkeler, ekonomilerini düzeltmek için dışarıda yeni pazarlar bulmak zorunda kaldılar. Dışarıdaki pazar bulma gayretinin yanı sıra iç ticarete gümrük duvarlarının yükseltilerek, korumacı (neo-merkantilist) politikalar uygulanmaya başladı. Ulusal pazarların korunması ve yeni pazar arayışları yöneticilerin ulusal ekonomilerine el koymasına yani diktatörlüğün ve emperyalizmin artmasına sebep oldu. Ayrıca 1929'da başlayan dünya ekonomik bunalımı, ilk savaştan yenik çıkanların savaş tazminatı ödemelerini aksattı. Özellikle Almanya Fransa'ya olan borcunu ödemek için ABD'den yüklü bir borç aldı. 1929 ekonomik bunalımı önce ABD'yi ve sonra da Avrupa'yı etkiledi. Bu süreç Almanya'da Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi'nin yükselişini hızlandırdı. Bu da İkinci Dünya Savaşı'nın sebeplerinden Hitler'in iktidarsızlığını ortaya çıkardı. Nazilerin önce Avrupa'yı ve daha sonra da tüm dünyayı hâkimiyetleri altına alma planı ve sorunların çözümü için tüm yolları kapatmaları savaşın çıkmasının temel nedenlerinden biri oldu²⁸.

İkinci Dünya Savaşı

1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırması ile başlayan İkinci Dünya Savaşı, üç dönem olarak incelenebilir. 1939-1941 arası dönem Almanya ile Sovyetler Birliği'nin dostluk dönemi olup büyük ölçüde savaşın gidişinde Alman üstünlüğü söz konusudur. Polonya'nın hem Alman hem Rusya

²⁸ Oran vd., a.g.e., s. 400-404.

arasında paylaşılmasından sonra Sovyetler Birliği Letonya, Litvanya ve Estonya'yı kısa sürede topraklarına kattı. Batı'da ise İngiltere ve Fransa 3 Eylül'de Almanya'ya savaş ilan etmişler ise de Nisan 1940'a kadar herhangi bir çarpışma olmamıştı. Hazırlıklarını tamamlayan ve kışın geçmesini bekleyen Almanya 1940 Nisanı'nda Danimarka ve Norveç'i hızla ele geçirdi. Mayıs içerisinde Hollanda, Belçika ve Fransa'ya saldırdı. Hollanda sadece 4 gün dayanırken Alman birlikleri Paris'e doğru ilerlemeye başladı. 14 Haziran'da Paris Almanlara teslim edildi. Fransa'nın düşmesiyle birlikte Haziran 1940'ta Almanya ve İtalya'nın karşısında sadece İngiltere kalmıştı. Bütün askeri malzemesini Fransa'da bırakarak çekilmek zorunda kalan İngiltere, Almanya karşısında oldukça güçsüz bir konuma düşmüştü. Fakat Almanya'nın İngiltere üzerine saldırıya geçmesi gecikmiş ve kış yaklaşmıştı. Bu durumda İngiltere'nin deniz üzerinden işgal edilme ihtimali kalmadı. Ayrıca ABD mutlak tarafsızlık ilkesini bir tarafa bırakıp, 1940 Eylülü'nden itibaren denizlerde İngiltere'nin korunması ve Amerika ile bağlantısının açık tutulabilmesi için Amerika donanmasının eski 50 destroyerini İngiltere'ye verdi. Ayrıca ABD savaş gemilerinin Atlantik'i geçecek taşıma gemilerini koruması kararlaştırıldı. Bu karar savaşın dönüm noktalarından biridir. Bu sayede Amerika'dan yapılan uçak, petrol ve yiyecek yardımları İngiltere'ye ulaşabildi ve İngiltere savaşını sürdürebilme gücüne kavuştu.

Bu arada Kuzey Afrika'da İtalya Mısır'ı işgal etmiş, Japonya Hindistan'daki Fransız kolonilerini ele geçirmişti. Almanya ise 1941'e kadar Sovyetler Birliği üzerine yapacağı saldırının hazırlıkları ile meşgul oldu. 1939'da Almanya SSCB ile bir antlaşma yapmıştı ama bu antlaşma aslında Almanya'nın Batı'da İngiltere ve Fransa ile uğraşırken Doğu sınırını korumak gayesi ile yapılmıştı. Sovyet Rusya üzerine saldırıya geçmeden önce Hitler güney kanadını güvenceye aldı. 1941 ortalarına kadar Macaristan, Romanya ve Bulgaristan Alman baskısı sonucunda savaşı Nazi yönetimine geçti. İtalya'da Yunanistan'a saldırdı. İtalya'nın Yunanistan'da zor duruma düşmesi üzerine Almanya yardıma gitti ve Nisan 1941'e kadar Yunanistan, Yugoslavya ve Girit Almanların eline geçti.

Savaşın ikinci aşaması 1941'den 1943'e kadar devam etti ve bu süreçte Alman-Sovyet Savaşı önemli yer tuttu. Haziran 1941'de Alman orduları üç koldan Rusya'ya girdiler. Bu tarihin en büyük kara savaşı oldu. Fakat Sovyetler Birliği Almanya'nın beklentisinin aksine saldırılara direnç gösterdi. Sovyet askerleri geri çekilirken tüm malzemelerini de beraberlerinde götürmüş, götüremediklerini yakmışlardı. Kışın gelmesi ile Almanların soğukla mücadelesi başladı. Amerika ve İngiltere'nin yardımları sayesinde Sovyetler Birliği Almanları kısmen geri çekilmeye zorlamışlardı.

Diğer taraftan Japonya Pasifik Okyanusu'nda rakipsiz kalmak amacıyla ABD'nin Hawaii Adalarında Pearl Harbor'da demirli donanmasına saldırdı. Bu saldırı bir Avrupa savaşı olarak gelişen savaşı dünya savaşına dönüştürdü. Amerika'ya Almanya'nın savaş açması üzerine de Amerika tarafsızlıktan vazgeçerek Müttefik Devletlerinin yanında savaştaki yerini aldı. Alman-Rus savaşı ise büyük oranda Kafkas petrolü ve Stalingrad üzerinde yoğunlaşmıştı. Stalingrad'ın 1943 yazını direnç göstererek tamamlaması Almanya'nın tekrar Rus soğuklarına maruz kalmasına neden oldu. Rus tankları soğuklarla birlikte Alman ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı ve savaşın kaderini değiştirdi. Diğer taraftan yine 1943 Mayıs'ında Alman birlikleri Tunus'ta Amerikalı General Eisenhower'e teslim oldular. Böylece Müttefikler Kuzey Afrika'daki savaşı kazanmışlardı.

Savaşın üçüncü dönemini oluşturan 1943-1945 yılları ise Almanya'nın savunmada kaldığı yıllardır. Kuzey Afrika'daki yenilgilerin ardından İtalya'da Mussolini devrilmiş ve yeni hükümet Müttefiklerle ateşkes imzalamıştır. 1944 ortalarına dek Sovyetler Birliği Alman ordularını yavaş yavaş püskürtmekteydiler. Ancak nihai zafer için Müttefiklerin Almanya'ya bir cephe açması gerekecekti. Bu cephe Almanların beklemediği bir yerde Normandiya'da açıldı. 6 Haziran 1944'te başlayan çıkartma bir aylık bir direnişten sonra Amerika tanklarının Almanya'ya girmesiyle başarıya ulaştı. Ocak 1945'te Sovyet birlikleri de Almanya'ya girdi ve 30 Nisan 1945'te Hitler Berlin'de intihar etti. 7 Mayıs'ta Almanya resmen teslim oldu ve yaklaşık altı yıl süren İkinci Dünya Savaşı Avrupa'da sona erdi.

Bundan sonraki süreç Japonya'nın kontrolündeki adaların ele geçirilmesi şeklinde ilerledi. Amerika her bir adanın geri alınmasının uzun süreceğini düşündüğü için Japon askerlerinin lojistik desteğini kesme yoluna gitti. Filipinlerin Mayıs 1945'te teslim olması üzerine Japonların Güneydoğu Asya ile olan irtibatları kesildi. Bunun üzerine Japonlar SSCB ile 1946'da bitecek olan saldırmazlık antlaşmasını yenilemek ve Stalin'in İngiltere ve Amerika ile olan nüfuzunu kullanarak barış şartları konusunda pazarlık gücü elde etmek istediler. Nitekim Berlin'de toplanan Potsdam'da Stalin, Churchill ve ölen Roosevelt'in yerini alan Amerika Başkanı Truman'a Japonya'nın barış teklifini iletti. Fakat Potsdam'da görüşmeler yapılırken atom bombasının başarıyla test edildiğinin öğrenilmesi üzerine İngiltere ve Amerika Japonya'nın koşulsuz teslimiyette bulunmasını istediler. 6 Ağustos 1945'te Hiroşima ve 9 Ağustos'ta Nagazaki'ye atılan atom bombalarından sonra Japonya 2 Eylül 1945'te koşulsuz teslim oldu. Böylece İkinci Dünya Savaşı her cephede Müttefiklerin galibiyeti ile sonuçlanmış oldu²⁹.

²⁹ Oran vd., a.g.e., s. 409-414.

İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından 1939 yılına kadar Türkiye çok taraflı bir politika izlemekle birlikte güçlü devletlerle iyi ilişkiler kurması gerektiğini de fark etmiştir. Lozan'dan sonraki dönemde büyük ölçüde dış siyasette barışçıl bir yol izlendiği, ikili antlaşmalarla veya paktlarla bir güvenlik çemberi oluşturulduğu yukarıda ifade edilmişti. Özellikle bu dönemde Sovyetler Birliği ile yakın ilişki kurulmuş ve bu ülke Türkiye'nin en iyi dostu olmuştu. Fakat İtalya'nın genişleme politikası Türkiye için giderek bir tehdit oluşturmuş ve Türkiye'yi deniz gücünü elinde bulunduran bir müttefik bulmaya itmiştir. Bu durum bir kara gücü olan Sovyetler Birliği'nin dışında İngiltere'yi Türkiye'nin gündemine getirdi. 1934'te Türk-İngiliz yakınlaşması başladı. 1935'ten savaşın ilk dönemine kadar Türkiye uzlaşmaz durumda bulunan İngiltere ve Sovyetler Birliği'ni bağdaştırmaya çalışmıştır³⁰.

Almanya'nın Çekoslovakya'nın Südetler Bölgesini işgal etmesine kadar (14 Mart 1939) Türkiye durumu kendisine yönelik bir tutum olarak algılamamıştır. Hatta Türkiye'nin haksız Sevr Antlaşması'na karşı çıktığı gibi, Almanların da haksız Versailes Antlaşması'na karşı çıkmaları hoşgörü ile karşılanmıştır. Türkiye bu sırada kendi güvenliği açısından sadece İtalya'nın genişleme politikasından kaygı duymaktadır. Bu nedenle İtalya'nın 1935'te Habeşistan'ı işgal etmesi üzerine İngiltere ile yakınlaşma başlamıştı. Almanya'nın Germen ırkından olanların bulunduğu Südetler dışında birdenbire tüm Çekoslovakya'yı ele geçirmesi ve daha önce de Avusturya'yı Almanya'ya katması Türkiye'nin Almanya'ya karşı hoşgörülü yaklaşımının değişmesine neden oldu. Çünkü Türkiye Çekoslovakya'nın tümüyle işgaline kadar Alman yayılmacılığını tüm Almanları tek bir devlet sınırları içinde toplama olarak değerlendirmişti. Oysa Alman ırkının bulunmadığı bölgelerin de işgali ile Hitler'in "Hayat Alanı" hedefini uygulamaya koyduğu ortaya çıkmıştı. 7 Nisan 1939'da İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi Türkiye açısından Alman-İtalyan askeri işbirliğinin gerçekliğini ortaya çıkardı. Üstelik Arnavutluk'un işgali İtalya'nın Balkanlara doğru genişlemesinin ilk işaretiydi. Balkan Antantı ise bu tehditlere karşı koyabilecek güçte değildi. Bu durumda Türkiye'nin önünde iki seçenek vardı. Ya o zamana kadar sürdürülen tarafsızlık, askeri antlaşmalara katılmama politikası devam ettirilecek veya Mihver Devletlere karşı olan Müttefik Devletler safına katılacaktı³¹. İtalya'nın Arnavutluğu işgali Türkiye dışında İngiltere ve Fransa'da da kaygı uyandırmıştı. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa 13 Nisan 1939'da saldırıya uğramaları muhtemel olan Yunanistan ve Romanya'ya güvence verdiler. Aynı şekilde

³⁰ Selim Deringil, **Denge Oyunu, İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2008, 4. Baskı, s. 69.

³¹ Koçak, a.g.e., s. 239-243.

bir garantinin Türkiye'ye de verilebileceğini ilettiler. Bu şekilde başlayan Türk-İngiliz görüşmeleri 12 Mayıs 1939'da Türkiye'yi "Barış Cephesi"ne bağlayan bir deklarasyonun ilanı ile sonuçlandı. Deklarasyona göre, iki devlet aralarında bir ittifak antlaşması imzalayacaklardı. Bu anlaşma imzalanana kadar iki devlet, Akdeniz'de savaşa yol açacak bir saldırı karşısında işbirliği yapacak ve birbirlerine yardımda bulunacaklardı³².

Benzer bir deklarasyon Fransa ile Hatay sorunu halledildikten sonra 23 Haziran 1939'da yayınlandı. Bu deklarasyonların ilanı ile Türkiye kendisini güvende hissetmeye başladı. Diğer taraftan Türkiye'nin 1921'den beri dostluk kurduğu Sovyetler Birliği ile de ilişkilerini bozmamaya gayret gösterdi. Müzakereler sırasında Sovyetler Birliği durumdan haberdar edildi ve Türkiye ile ilan edilen deklarasyonun İngilizler ile Sovyetler arasındaki ilişkileri yakınlaştıracığı konuşuldu. Mihver Devletler ise bu durumu tepki ile karşıladılar. İtalya'nın politikasının Türkiye'de kaygı uyandırdığının farkındaydılar. Ne var ki Hitler bunu çok önemsememiş ve 23 Ağustos'ta Almanya Sovyetler Birliği ile bir saldırmazlık paktı imzalamıştır³³. Türkiye'de oldukça şaşkınlıkla karşılanan bu paktın imzalanmasından bir hafta sonra Almanya Polonya'ya saldırmış ve İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Bu zaman içerisinde Türk-İngiliz-Fransız Üçlü İttifakı henüz imzalanmamıştır. Türkiye böylece yeni bir kısılcacın içine düşmüştür. Dostluk ilişkilerine önem verdiği Sovyet Rusya'nın Alman yaklaşması gereği yönünü Mihver Devletlere kaydırma seçeneği, İngiltere-Fransa ile başlatılan deklarasyonların kalıcı bir antlaşmayla ittifaka dönüşme süreci Türkiye'nin önündeki iki yoldur. Bu dönemde Sovyetler Birliği Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nu 26 Eylül'de Moskova'ya çağırdı. Moskova'da yapılan görüşmelerde Sovyetler Birliği Türkiye'den Üçlü İttifak gereğince Yunanistan ve Romanya'ya vermek durumunda olduğu güvenceden vazgeçmesini istediler. Ayrıca Moskova Montreux Sözleşmesi'ne kendi lehine değişikliği içeren bir madde ekletmek istedi. Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nun görüşmeleri bir sonuç vermeyince, Türkiye iki yoldan üçüncüsünü seçti. Bu yol İngiliz ve Sovyet dostluğunu bağdaştırmaktı³⁴.

Türkiye Sovyetler Birliği'nin Batılı devletlerin yanında yer almasını isterken, Sovyetler Birliği Türkiye'yi Batı ittifakından ayırmaya çalışmıştır. Hatta Türkiye'nin Mihver Devletlerin yanında yer almasına çalışmıştır. Bu durum Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne saldırmasına kadar devam etmiştir. Türk-Sovyet görüşmelerinin sonuçsuz kalması üzerine Türk-İngiliz-Fransız Üçlü İttifak Antlaşması 19 Ekim 1939'da imzalandı. Antlaşmaya göre Türkiye, bir Avrupa Devleti tarafından saldırıya uğrarsa

³² Ahmet Şükrü Esmer-Oral Sander, **İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996, 9. Baskı, s. 138-139.

³³ Esmer-Sander, a.g.e., s. 140.

³⁴ Turan, İnönü, s. 250.

İngiltere ve Fransa Türkiye'ye yardım edecekti. İngiltere ve Fransa bir Avrupa Devleti tarafından saldırıya uğrarsa bu kez Türkiye iki devlete yardım edecekti. Türkiye'nin Akdeniz'de savaşa girmesi durumunda yine iki ülke Türkiye'ye yardım edecekti. Eğer İngiltere ve Fransa Yunanistan ve Romanya'ya verdikleri tek yanlı garantiler nedeniyle Akdeniz'de savaşa girerse Türkiye iki devlete yardım edecekti. İngiltere ve Fransa antlaşma hükümleri dışında kalan bir Avrupa Devleti'nin saldırısına uğrarlarsa Türkiye tarafsız kalacaktı. Bu antlaşma Sovyetler Birliği tarafından tepkiyle karşılanır ve barışa müdahale olarak değerlendirilir. Türkiye'nin tarafsızlığına gölge düşmüştür. Bu tarihten sonra Türkiye artık dış politikada tarafsız olma politikasının dışına çıkmıştır ve Batı ittifakı içerisinde bazı askeri yükümlülükleri kabul etmiştir³⁵.

1940 baharına kadar birbirlerine savaş ilan ettikleri halde çarpışma ortamına girmeyen iki tarafın durumu hızla değişti. Hitler Yıldırım Savaşı denen bir harekatla Danimarka, Norveç, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'u alarak Paris'e kadar geldi. Diğer taraftan İtalya da 10 Haziran 1940'da İngiltere ve Fransa'ya karşı savaş açtı. Böylece savaş Akdeniz'e sıçramış oldu ve Türkiye Üçlü İttifak nedeniyle askeri sorumluluklarını yerine getirmek zorunda kaldı. Gerçekten de İngiltere ve Fransa İtalya'nın savaşa girmesi ile Türkiye'nin antlaşma hükümlerini yerine getirmesi konusunda ısrarcı oldular. Fakat Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Refik Saydam antlaşma hükümlerini yerine getirmesinin kendisini Sovyetler Birliği ile savaşın içine düşüreceğini ve bu durumun da ittifak antlaşmasında belirtildiğini ileri sürerek savaş dışında kalma politikasını sürdürdüler. Türkiye'nin antlaşma yükümlülüklerini yerine getirmemesi Almanya ve Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye ılımlı yaklaşmasına neden oldu. İnönü'nün izlediği denge politikası etkisini göstermişti. Çünkü beklendiği gibi Almanya ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkiler bozulmuştu. Böylece Sovyet lider Stalin, İngiltere ve Fransa'ya yaklaşma ihtiyacı duymaya başladı. Bu süreç 25 Mart 1941'de Moskova'da Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin bir ortak demeç yayınlamalarına kadar sürdü. Bu ortak demeçle Türkiye savaşa girerse Sovyetler Birliği bundan yararlanarak saldırmayacağını ve tarafsız kalacağını deklare etti. Almanya ise bu dönemde Rusya'ya saldırıyı planladığı için Türkiye'nin tarafsız kalmasını sağlamaya çalıştı. Oysa Hitler'in Balkanlar üzerinde yayılması Türkiye'yi kaygılandırıyordu. Almanya bunu gidermek için 4 Mayıs 1941'de Türkiye'ye saldırmazlık paktı yapmayı önerdi. Bu öneri Türkiye tarafından olumlu karşılandı ve Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Alman Büyükelçi Papen arasında 18 Haziran 1941'de bir Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması imzalandı. Bu son antlaşma ile Türkiye hem İngiltere ve hem de Almanya ile dost olmuş durumdaydı. Türkiye'yi tarafsızlaştırdığını düşünen Hitler gerçekten de antlaşmadan dört gün sonra Sovyetler Birliği'ne saldırdı³⁶.

³⁵ Koçak, a.g.e., s. 269-282. Antlaşmanın tüm maddeleri için bkz. Aynı eserin 271-280. Sayfaları.

³⁶ Turan, İnönü, s. 250-252.

Japonya'nın Pearl Harbor Amerika üssüne saldırması üzerine Amerika'nın Müttefikler lehine savaşa girmesi ve Alman ordularının Stalingrad'da durdurulması savaşın kaderini değiştirdi. Müttefikler Mihver'e karşı güç kazanmaya başlamışlardı. Bu durum Türkiye'nin tarafsızlık politikasını sürdürmesini güçleştirdi. Çünkü ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa katılmasını sağlamak için doğrudan doğruya İnönü ile görüşme yapmak istediler. İlk olarak İngiliz Dışişleri Bakanı A. Eden ve Türk Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu 1942 sonlarında Kahire'de buluştu. İstenilen şey Türkiye'nin Balkanlardan Almanya'nın temizlenmesi hareketine katılmasıydı. Türkiye ise bu görüşmede savaş için gerekli araç ve gereç noksanının Üçlü İttifak Antlaşması'nda söz verildiği halde giderilmediğini ileri sürdü. İngiltere'nin ikinci isteği Türkiye'deki hava ve deniz üslerinden yararlanılmasıydı. Ama İnönü bunu da kabul etmemiş ve savaşa katılmamak için direnmıştır. İngiltere Birinci Kahire görüşmesinden sonuç alamayınca bu kez Churchill Balkanlarda Almanlara yeni bir cephe açılması ve Türkiye'nin de bu cepheye katılması talebiyle görüşme yapmak üzere Adana'ya geldi. Üç gün süren görüşmelerde İnönü yine araç ve gereç eksikliğini ileri sürdü ve ayrıca Almanya'nın yenilmesi halinde Sovyet Rusya'nın güçleneceğini ve bunun da kendisini kaygılandırıldığını belirtti. Adana görüşmeleri de Türkiye'yi savaşa sokmaya yetmedi.

Tüm bu uğraşlardan sonra bile ABD, İngiltere ve Rusya Türkiye'yi savaşa sokma çabalarından vazgeçemediler. İsmet İnönü, Kahire'de müttefiklerle görüşmek üzere çağrıldı (16 Aralık 1943). Bu görüşmede İnönü savaşa girme kararlılığını devam ettirdi ama müttefikler lehine olacak bazı uygulamaları da devreye soktu. Öncelikle Almanya'ya yapılan krom ihracatı durduruldu ve Alman yanlısı olarak tanınan Dışişleri Bakanı değiştirildi. Balkanlarda açılması düşünülen ikinci cephe Normandiya üzerinden açıldı ve 1944 Haziranı'nda Müttefikler Roma'ya girdi. Savaşın galibinin hangi taraf olacağı iyice ortaya çıkınca Türkiye Müttefikler lehine Almanya ile tüm diplomatik ve ekonomik ilişkilerini kesti. Bunu savaşın bitmesine az bir süre kala Japonya ile ilişkilerin kesilmesi izleyecektir.

Türkiye'nin savaşa girmeme politikası 1945 yılı başında değişikliğe uğradı. Savaşı kazanacaklarına artık kesin gözüyle bakan Müttefikler daha ateşkes yapmadan gelecek adımlarının kararlarını vermeye başlamışlardı. 1945 Şubatı'nda Roosevelt, Churchill ve Stalin Yalta'da bir haftalık bir görüşme yaptılar. Bu görüşmede Birleşmiş Milletler Örgütü'nün kurulması için harekete geçtiler. Daha 1941 Ağustosunda Roosevelt ve Churchill Alman saldırısına maruz kalan Sovyetlere yardım kararı aldıklarında "Atlantik Demeci" olarak bilinen bir bildiri yayınlamışlardı. Daha sonra da Almanya'ya karşı savaşan 26 ülke tarafından da kabul edilen Birleşmiş Milletler Demeci'ni 1 Ocak 1942'de açıklamışlardı. Bu demecde, kesin başarı elde edilinceye kadar işbirliğinin devam edeceği ve

dünya barışının korunması için yeni bir örgütün kurulması gerektiği açıklanmıştı. İşte buna dayanılarak Yalta konferansında 15 Nisan 1945'te San Francisco'da uluslar arası bir konferansın toplanması kararlaştırıldı. Bu konferansa katılacak devletler için Mart ayı başına kadar Almanya ve Japonya'ya savaş açmış olma bir ön koşul olarak belirlenmişti. Yalta Konferansı'ndan sonra İngiltere ve ABD, Türkiye'ye Japonya ve Almanya'ya karşı savaş açması gerektiğini bildirdiler. Bunun üzerine toplanan TBMM'de Birleşmiş Milletler Bildirisi'ne katılma kararı alındı ve 23 Şubat 1945'te Almanya ile Japonya'ya savaş ilan edildi.

Türkiye San Francisco Konferansı'na Dışişleri Bakanı Hasan Saka ve Anayasa Profesörü Nihat Erim'in de bulunduğu bir heyetle katıldı. Konferansta görüşmeler iki ay kadar sürdü. Bu süreçte Birleşmiş Milletler Anayasası ve Uluslararası Adalet Divanı'nın statüsünü belirleyen metin hazırlandı. Türkiye'nin de kurucular arasında yer aldığı örgütün anayasası 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girdi. Birinci Dünya Savaşı sonunda kurulan Milletler Cemiyeti Örgütü'nün yerini böylece İkinci Dünya Savaşı sonunda Birleşmiş Milletler Örgütü aldı³⁷.

Türkiye, dünya tarihinin en geniş çaplı savaşı olan İkinci Dünya Savaşı'ndan fazla etkilenmeden kurtulmayı başardı. 1939-1945 yılları arasında Türk devlet adamları İngiltere, Almanya ve Sovyetler Birliği'nin yoğun baskılarını göğüslemeyi bildiler. İnönü ve kadrosu bu savaşın kendi savaşları olmadığını ve Avrupa'nın kendi iç çelişkilerinden kaynaklandığını gördüler. Bu yüzden de savaşın dışında kalmak için olağanüstü bir çaba sarfedildi. Atatürk döneminin kazançlarının elde tutulması bu çabayı gerektirdi. Türkiye İkinci Dünya Savaşı boyunca saldırılara savaşla cevap vereceğini bütün taraflara bildirdi ve inandırıcılığını kaybetmedi³⁸. Savaş boyunca Türk liderlerin temel hedefi maceraya kaymadan, tek bir tarafa bağlılığı baştan ilan etmeden bir denge politikası gütmek oldu. Türkiye sadece kendi olanaklarıyla ülke bütünlüğünü koruyamayacağını bilincindeydi. Bu nedenle çatışan taraflarla ilişkilerini sürdürerek ülke sınırlarını korumaya çalıştı. Türkiye uzun vadede güvenliğini sağlayabileceklerini düşündüğü Batılı müttefiklerine yakın durdu ama ülkenin egemenliğinden ödün vermemeyi de prensip olarak uyguladı³⁹.

³⁷ Turan, İnönü, s. 253-258.

³⁸ Deringil, a.g.e., s. 264.

³⁹ Oran vd. a.g.e., s. 475.